

Max, Mischa & het Tet-offensief – Johan Harstad
Edith Koenders & Paula Stevens
Vertalersgeluktournee 2018

Van fictie naar werkelijkheid naar vertalersgeluk
Max, Mischa & het Tet-offensief van de Noorse schrijver Johan Harstad heeft het formaat en het gewicht van een baksteen. Voor nog geen dertig euro krijg je anderhalve kilo literatuur van wereldklasse schoon aan de haak.

We zouden graag beginnen met het geven van een korte samenvatting van het verhaal, voor wie het onverhoopt nog niet gelezen heeft, maar u begrijpt dat dat onbegonnen werk is met een boek van deze omvang - 1232 pagina's. Daarom volstaan we met een van onze favoriete zinnen uit het boek, die voor ons goed de essentie ervan weergeeft:

Ik schrijf dit voordat we elkaar helemaal kwijtraken en we veranderen in iets wat we nooit waren, alsof alles wat ons met elkaar verbond niet meer bestaat. Ik doe dit uit overlevingsdrang en houd mijn hand beschermend boven jullie hoofd in een poging ons voor eens en altijd, voor de allerlaatste keer, in één omhelzing te vatten.

Aan het woord is Max, een jonge theaterregisseur, die zijn leven en dat van zijn naasten zo nauwkeurig mogelijk probeert beschrijven om te voorkomen dat het in de vergetelheid raakt nu alle mensen om hem heen langzaam verdwijnen. Het is een verhaal over liefde, over ontheemd zijn, en over niet willen loslaten wat je hebt: het boek is inderdaad één grote omhelzing van zijn leven en iedereen die hem lief is...

Het zal niemand verbazen dat het vertalen van zo'n dik boek een hele klus is, het is niet alleen tijdrovend, maar ook extra lastig, al is het maar omdat je als vertaler op pagina 900 niet meer precies weet hoe het ook alweer zat op pagina 300. Gelukkig waren we met ons tweeën en konden we elkaar bij de les houden. Onze werkwijze kwam erop neer dat we ieder steeds afgeronde fragmenten van rond de 30 bladzijden vertaalden, die we vervolgens meteen daarna van elkaar nakeken. Op die manier vertaal je allebei met het verhaal mee (wat bijvoorbeeld niet zo is als je het boek in twee deelt) en kun je nieuwe inzichten en vertaalfondsten snel toepassen. Zo ontstaat er een organische vermenging van twee vertaalstijlen.

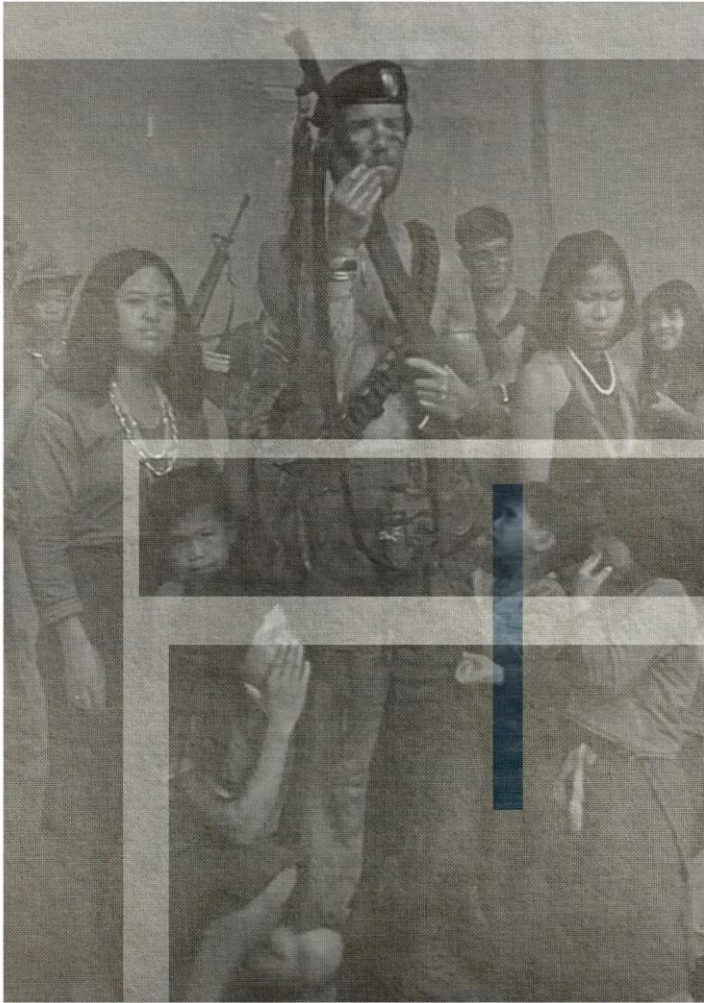
In het geval van *MM&T* leverde dit wel een lange lijst met documenten op, want van elk vertaald stuk zijn een aantal versies; de 1^e versie, de gecorrigeerde versie, de 'doorgevoerde' versie, die we vervolgens nog een keer helemaal doornamen nadat ook een meezeer het stuk had gelezen. Dat was dan de eindversie die we naar de uitgever stuurden.

Het vertaalproces was logistiek dus een hele uitdaging, maar dat was niet het enige probleem – dat is het nooit bij een vertaling. Johan Harstad is een culturele

spons en verwerkt veel verwijzingen naar films, kunst, strips etc. in zijn boeken. Rechtstreekse verwijzingen, maar ook verborgen referenties. Dat betekende dat we ons moesten verdiepen in allerlei disciplines, eindeloos googelden, kunscatalogi en theaterrecensies uitplozen en keken naar films als Brewster McCloud en – vooral – *Apocalypse Now* van Francis Ford Coppola, een film die als een rode draad door het boek loopt. Er wordt ook uitgebreid gerefereerd aan Samuel Beckett en met name zijn *Wachten op Godot*, en Ionesco's *De Neushoorn*. Kortom, onze horizon werd flink verbreed door het vertalen van dit boek.

Kenmerkend voor *MM&T* is dat werkelijkheid en fictie vaak niet van elkaar te onderscheiden zijn. Harstad verwijst zoals gezegd veelvuldig naar bestaande films, boeken, schilderijen en toneelstukken, maar net zo vaak ook naar werk van fictieve auteurs of acteurs, die hij zo overtuigend weet te beschrijven dat je er zeker van bent dat die acteur of dat toneelstuk echt bestaan: het is ons meerdere malen overkomen dat we naar aanleiding van de tekst een 'bekende' kunstenaar googleden of een film wilden bestellen, en die helemaal niet bleken te bestaan. Harstad gaat namelijk heel ver in het scheppen van zijn 'alternatieve' werkelijkheid. Iedere schrijver creëert natuurlijk een eigen wereld in zijn of haar boeken, maar Johan Harstad doet daar nog een flinke schep bovenop. Zo heeft hij in *MM&T* bijvoorbeeld niet alleen personages en een verhaal bedacht, maar heeft hij de roman op de achtergrond ook voorzien van 'extra materiaal'.

Het zit zo: De Max uit de titel is zoals gezegd theaterregisseur, zijn vriendin Mischa is een beroemd schilderes. En dan is er nog hun vriend Mordecai, een filmacteur. Nauwkeurig beschrijft Harstad de toneelstukken en filmrollen die ze spelen en de schilderijen die Mischa maakt. Het gaat hier om een mengeling van bestaande en fictieve kunst en het was aan ons om uit te vissen wat wat was. In dit spel met feit en fictie kreeg de schrijver zelf op een gegeven moment ook behoefte aan enig houvast. Dus besloot hij de schilderijen die Mischa in het boek had gemaakt ook daadwerkelijk zélf te maken – althans, op klein formaat. Zoals bijvoorbeeld dit schilderij dat een verwijzing is naar de film *Apocalypse Now*:

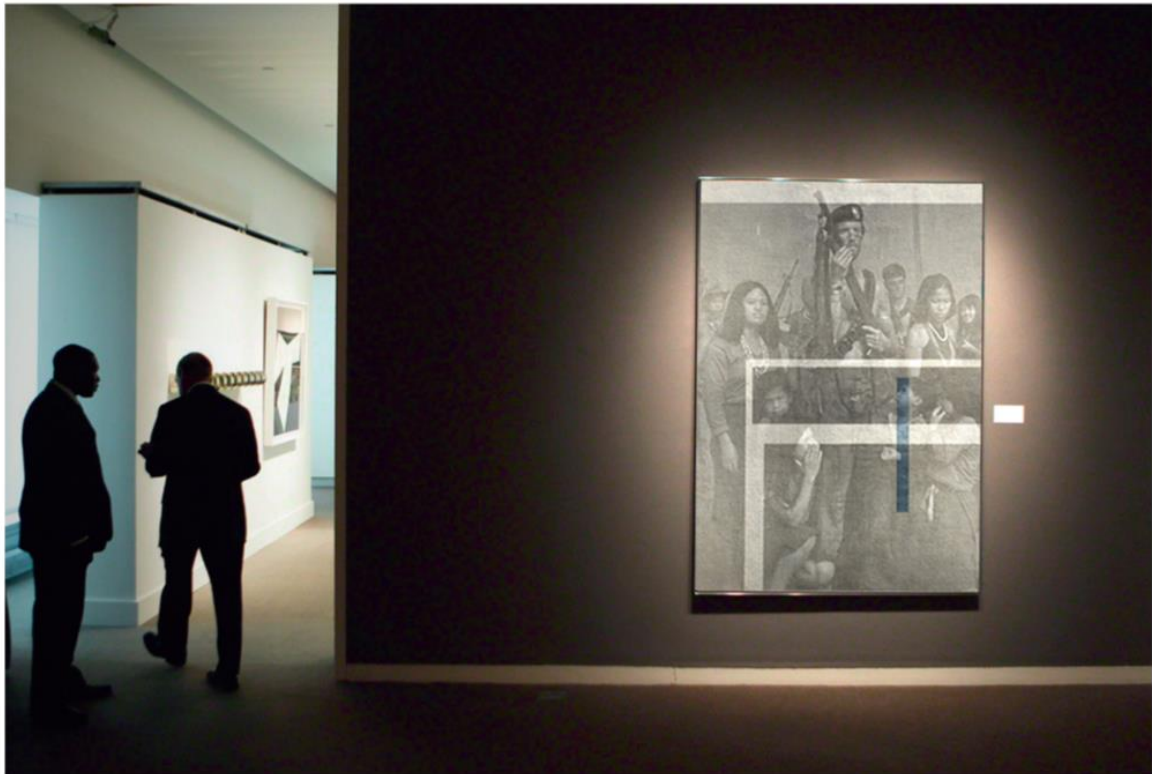
Harstad beschrijft het kunstwerk als volgt:

Het onbehagen en algehele gevoel dat Mischa Grey ons meer probeert te vertellen dan we direct begrijpen, wordt extra versterkt door de eenzame, blauwpaarse rechthoek die zich verticaal uitstrekt aan de rechterkant van het doek en het gezicht van een kind verlicht. De jongen is de enige persoon die Colby direct aankijkt met zowel verdriet als bewondering in zijn blik, terwijl hij met één hand een pijp van Colby's camouflagebroek vasthoudt alsof hij om aandacht vraagt en daarmee of wil laten blijken dat hij net als Colby wil worden of hem smeekt om hem mee te nemen.

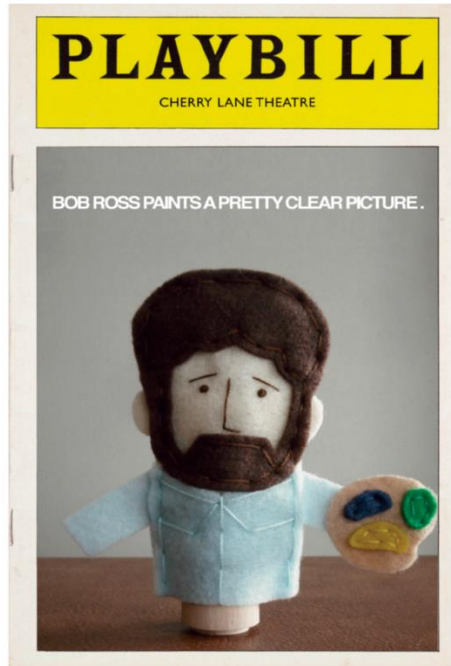
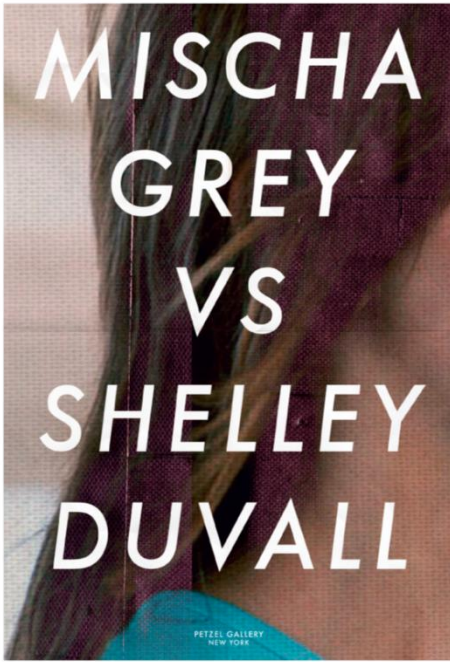
De tekst bij dit schilderij geeft nog een extra moeilijkheid bij deze vertaling aan: in zijn beschrijvingen van de schilderijen, die zogenaamd uit catalogi voor de tentoonstellingen zijn gemaakt, hanteert Harstad een typische "catalogustaal", met vaak

hoogdravende en soms onnavolgbare interpretaties van het werk van de kunstenaar. Hij doet dat om het gevoel dat de schilderijen echt bestaan te versterken, maar steekt tegelijkertijd de draak met dit vaak zeer subjectieve *hineininterpretieren*. Aan ons de moeilijke taak om de kunstrecensententaal zo goed mogelijk te benaderen, maar ook de ironie in de tekst te behouden.

En hoe ver Harstad gaat in zijn “verwerkelijking van de fictie”, blijkt uit het volgende plaatje: niet alleen schrijft hij een catalogustekst over een niet bestaand schilderij, hij laat dat ook nog eens bij Sothebys veilen, op een ‘fake’ veiling.

Harstad maakte samen met zijn kunstenaarscollectief ook de posters van Mischa's tentoonstellingen en de posters van Max's theaterstukken.

Als we lezen over Mordecais rol in de film *In the Year of the Blowfish*, daar hoort daar dus een echte, fictieve filmposter bij:

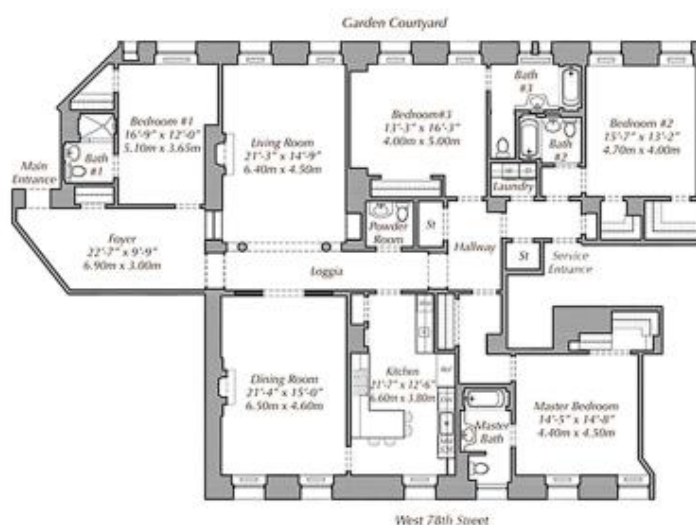
Harstad schrijft het volgende:

Ik had hem zien optreden als Happy in *Death of a Salesman* en in Parkers *All These Great Buildings*, in het unieke *Pacific Fishing* en in de bioscoop in de komedie *In the Year of the Blowfish* en *Fishermen Ashore* (van de Duitse semi-avant-gardist August Helle, die door velen als de nieuwe Werner Herzog werd gezien).

Het bijbehorende citaat geeft dat spelen met fictie en werkelijkheid goed weer: we kennen allemaal *Death of a Salesman* en Werner Herzog, maar bestaat het in dezelfde adem genoemde *Pacific Fishing* ook echt?

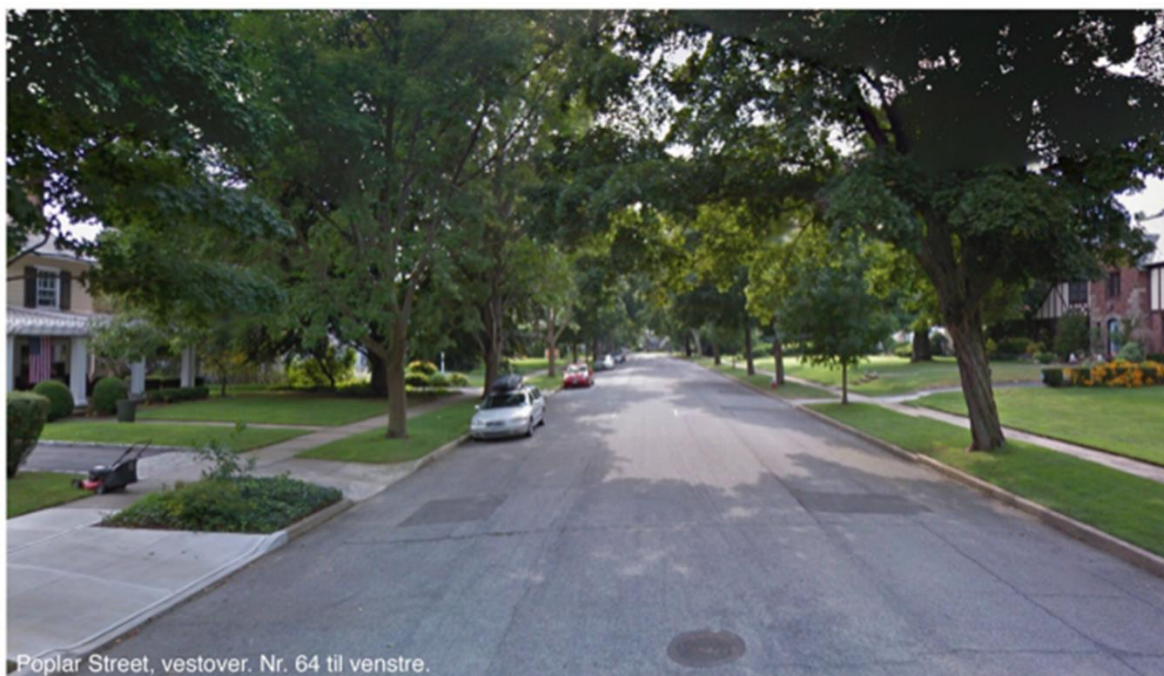
Harstads Noorse uitgever besloot vervolgens om van deze grafische werken een speciale, beperkte oplage te maken, en bij de presentatie van het boek in Oslo was een heuse tentoonstelling van de schilderijen en de posters georganiseerd. Een kleine impressie daarvan is aan de binnenzijde van de omslag van de Nederlandse vertaling afgedrukt. Deze afbeeldingen waren een enorme hulp voor ons bij het vertalen, omdat we de (fictieve) schilderijen nu zelf konden zien, waardoor het abstracte ineens een stuk concreter werd.

Fictie wordt dus werkelijkheid in *MM&T*, maar omgekeerd wordt werkelijkheid ook fictie: vrijwel alle plekken en huizen die in het boek worden beschreven bestaan ook echt. In de zeven jaar dat hij aan zijn roman werkte, heeft Harstad een bestand aangemaakt met foto's van vrijwel alle plekken en huizen die een rol spelen in zijn roman. Dat bestand stuurde hij ons toe nadat we hem een paar vragen hadden gesteld omdat we een en ander niet helemaal voor ons zagen, en de foto's bleken een grote hulp bij het vertalen. Een voorbeeld: een zeer belangrijke plek in het boek is het appartement in New York waar Max, Mischa en Mordecai lange tijd wonen. Het gaat om het historische Apthorp gebouw, waarvan je op internet prachtige foto's kunt vinden. Ondanks al die mooie plaatjes, kregen we maar geen beeld van het appartement waar het om ging – in de tekst was bijvoorbeeld sprake van een verwarrende hoeveelheid halletjes en een zuilengalerij – hoe zag dat eruit? Pas toen Harstad de plattegrond stuurde die hij zelf had gebruikt, vielen de dingen op hun plaats en konden we tot een goede beschrijving komen.

390 West End Avenue, New York, NY, Owens leilighet i Apthorp

Deze uitermate gedetailleerde achtergrondinformatie – die je als vertaler zelden krijgt – echt vertalersgeluk dus - was niet alleen erg nuttig maar had nog een ander effect: door de foto's wisten we precies waar elke scène zich afspeelde, we zagen als het ware exact hetzelfde als de personages op dat moment, we renden met de jonge Max door Stavanger en door Poplar Street, waar hij zijn puberteit doorbracht.

Poplar Street, vestover. Nr. 64 til venstre.

We zwierven met Max over Fire Island en wisten zelfs hoe de bosjes eruitzagen op het parkeerterrein waar Max en Mordecai een paar flessen wijn soldaat maken.

Voeg daarbij de buitengewoon invoelende en meeslepende stijl van Johan Harstad en het zal niemand verbazen dat de wereld van *Max, Mischa & het Tet-offensief* meer dan een jaar lang volledig de onze was en ook dat was puur vertalersgeluk...